

Planas B

(Excerpt in Lithuanian)

Translated by: Kristina Tamulevičiūtė

Contact of the translator: kristina.tamuleviciute@gmail.com

PAGRINDINĖ ŽMONIJOS FRONTO LINIJA

„Mes jau turime visus faktus ir sprendimus. Viskas, ką reikia daryti – atsibusti ir pasikeisti.“
(rasti originalą)

Greta Thunberg, garsi aktyvistė

Ne kartą sau ir artimiesiems žadėjau, kad daugybė karo žurnalistikos metų pasiliks praeityje. Kai pradėjau, buvau vienas iš jauniausių. Pajutęs, kad užteks, rikiavausi tarp vyriausių. *Išsilaisvinęs* iš iliuzijų, sotus pasikartojančių, didėjančių tragedijų; piktas, pasimetęs, netekęs balanso, kuris taip reikalingas harmoningam gyvenimui. Darbe pasidavęs iliuzijoms ir idealams, netekau kelių draugų ir pažįstamų bei išnaudojau krūvelę „Džokerių“. Panašiai galima pasakyti ir apie alpinistus – laisvas pasirinkimas gali tapti lemta privilegija.

Užteks, kartoju sau. Kartoju ir kitiems. Be to, palapsniui ėmiau prarasti tikėjimą savo profesija. Žurnalistika man niekada nebuvo darbas – kai sulaukiau šešiolikos, ji tapo mano gyvenimo stiliumi. Žurnalistika pati savaime buvo mano gyvenimas. Todėl priimti faktą, kad mūsų – neišskiriant nė mano – darbas dėl (a)socialinių tinklų ir piktų, greitai besikeičiančių nuomonių, pagrįstų neturimomis žiniomis, patirtimis ir kaip niekada nesutelkto dėmesio, taip greitai ir negrįžtamai praranda socialinę prasmę. Ne dėl to, kad buvo prarasta „pirmosios istorijos versijos metraštininko“ rolė, taikoma tiems, kurie reportažus rengia įvykio vietose, o dėl naikinančių niekio diktatūros pasekmių.

Ižengėme į *postfaktinę* visuomenę, kurioje mes, žurnalistai, o taip pat ir mokslininkai, praradome padėtį ir, savotiškai, pilietybes. Tapome intelektualiais asmenimis be pilietybės. Ir nepamirškime, kad visos civilizacijos – taip pat ir *tribalizmai* – grindžiami fikcija. Kolektyvinis melas, kurį nesunku švelniai išversti į istorijų pasakojimą, veikiausiai yra nulemtas evoliucijos. Akivaizdu, kad grįžtame prie šaknų. Ten žurnalistams (ir faktams) vietos nėra.

O iš tiesų niekada ir nebuvo.

* * *

Taip, tikėjau, ilgai tikėjau, kad žurnalistika pasaulį gali padaryti geresniu. Kartais, ypač pasakodamas asmenines istorijas, patikėdavau, kad tai pavyko ir man. Tačiau atskiri pasakojimai apie galimus pasikeitimus vis labiau (mane) vertė atsigręžti į „platesnį paveikslą“. Jei tavo darbas neišsiskiria tiesioginiu efektu, tuomet kalbame tik apie stebėjimą, arba *ego safari*.

Karai, apie kuriuos rengiau reportažus, tapo nuolatiniais – jie tapo *būsenomis*.

Pabėgėliai, kurių likimams pastaruosius penkiolika metų skyriau daugiausia darbo, vis plačiau besireiškiant rasizmui, ksenofobijai ir net fašizmui, Slovėnijos ir Europos Sąjungos akimis tapo radioaktyviosiomis atliekomis. Ir – šlykštus išnaudojimas – politinės kovos įrankiu.

Atvirą, laisvą visuomenę, kurią turėtume liudyti augant, apsupo sienos, aštrios vielos, nauji (seni) pasienio ruožai, apkasai, stebėjimo bokštai, sukarinti daliniai...

Ideologinis pasidalijimas sustiprėjo. Istorinė atmintis, kuri savo pobūdžiu yra selektyvi, beveik supuvo. Istorija rašoma *iš naujo*.

Kitų skausmas geriausiu atveju tapo gramatine kategorija. Tikriausias socialinis kapitalas.

Etinio pagrindo liekanos susiliejo su refleksiniu dėmesiu, refleksijos pagrindais ir esme. Gėda ir kaltės jausmas pasislėpė anonimiškumo apkasuose. Įsigalėjo refleksai, *nebaudžiamumas*. Žaidimas į vienus vartus. Lyg rytoj neišauš nauja diena.

Todėl (buvo) sunku išlikti motyvuotam.

* * *

Kai 2016 metų rudenį, pavargęs ir nugalėtas nuobodulio, nes teko rengti reportažus niekada nesibaigiančia tema, vykau namo iš Mosulo, kur stebėjau brutalų konfliktą tarp Irako vyriausybės pajėgų ir pasiskelbusios Islamo Respublikos, jau buvau nusprendęs gyvenime užsiimnėti kuo kitu. Ketinau keisti ne tik žurnalistikos temas ir žanrus. Troškau atsisakyti žurnalistikos, savo religijos.

Žinoma, nė įsivaizduoti neįsivaizdavau, kur ir kaip galėčiau pabėgti.

Visiškai ne.

* * *

Galėčiau skaičiuoti iki begalybės. Apie šestą didelį gyvūnų rūšių išnykimą – absoliučią žmonijos veiklos pasekmę: šiuo metu žemėje priskaičiuojama tik pusė laukinių rūšių, lyginant su 1970 metų duomenimis, žmonių masė siekia 30 procentų visų stuburinių, 67 procentus sudaro gyvuliai, o visi laukiniai stuburiniai – vos likusius 3 procentus. Apie Australijos didžiojo barjerinio rifo mirtį ir 80 procentų visų vabzdžių išnykimą. Apie su gyvybe nesuderinamus šiltus vandenynus: pavyzdžiui, 2015 metų „Journal of Mathematical Biology“ duomenimis, jei vandenynai nesiliaus šilę, iki 2100 metų „fitoplanktonas nebeišskirs deguonies, nes nebevyks fotosintezės procesas, dėl ko, tikėtina, išmirs daug gyvūnų ir žmonių“. Apie tai, kad Maršalo Salos, Tuvalu ir Kiribatis jau skęsta, ir kad jūrų pakrantėse – ties vienomis iš pagrindinių klimato kaitos frontaliųjų linijų – gyvena 40 procentų pasaulio populiacijos. Apie iškasenų medžiotojus, „juodąjį holokaustą“. Apie besikeičiančias jūros sroves. Apie didėjančią anglies dioksido išmetimą (kol rašau – 418 milijono dalių). Apie baltuosius lokius, kurie priversti trauktis iš įprastų buveinių, kartais plaukti net po du šimtus kilometrų ir medžioti... baltuosius delfinus. Apie TEŠ 6¹. Apie tai, kad 2018 metais šių pasekmių kaina pasaulio ekonomikai siekė 1,2 trilijono dolerių – apie 1,6 procento pasaulinio BVP. Apie sausį prasidėjusį gausų žydėjimą Alpių viršukalnėse. Apie Donaldą Trumpą. Apie klimato pabėgėlius – žmones ir gyvūnus, kurie taip dramatiškai ir tragiškai pažymės *artimą* ateitį, ir kurie, jei truputį, vos akimirka, atkreipsime dėmesį, jau taip dramatiškai ir tragiškai žymi šiandieną: 2018 metų Pasaulio banko duomenimis, iki 2050 metų tik Azijoje, Afrikoje ir Lotynų Amerikoje dėl pokyčių pasekmių 143 milijonai žmonių bus priversti palikti namus. Apie pasaulį, kuris nesiklauso. Apie pasaulį, kuriame vyks „karai dėl vandens“. Apie alkio pandemiją: Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, šiuo metu pasaulyje badauja 265 milijonai žmonių. Beveik du kartus daugiau nei prieš metus. Iki Covid-19 pandemijos, kuri sustabdė didelę pasaulio ekonomikos dalį.

Apie pasaulį, kurį pažinojome, ir kuris nyksta prieš mūsų plačiai užmerktas akis. Apie naują, gerokai mažiau demokratišką ir uždaresnį pasaulį.

Taip, galėčiau skaičiuoti iki begalybės, cituoti dešimtis mokslininkų, vardyti šimtus skaičių ir duomenų, lyginti pavyzdžius, tvirtinti faktus, aiškinti tai, ką turėtų suprasti kiekvienas trečiokas (žinoma, dauguma trečiokų apie klimato pokyčių pasekmes žino gerokai daugiau už savo tėvus ir senelius). Bet bijau, kad vardyti faktų nereikia. Jų per daug. Viskas jau ne kartą buvo išsakyta; dėmesys, didžioji šių laikų auka, beviltiškai sumažėjęs. Mokslas atsako į klausimus apie klimato pokyčius. Ir tik mokslas yra kompetentingas. Kita vertus, įtikinėti, kitaip

¹ Termoelektrinės Šoštanj miestelyje, Slovėnijoje, naujo bloko statybos projektas (vert. past.).

tariant, *misionieriauti*, jau per vėlu. Žurnalisto kelyje sužinojau, kad įtikinėti įsitikinusių yra etinis paklydimas.

(Ne tik) dėl to, kad prarandamas laikas.

* * *

Didžiojoje išsivysčiusio pasaulio dalyje – taip pat (o gal ypač) geografiškai ir klimato požiūriu privilegijuotoje Slovėnijoje – klimato pokyčių pasekmės yra kažkur *kitur* vykstantis reiškinys. Reiškiny, kuris mums nekelia grėsmės – bent jau ne *tiesiogiai* ir ne egzistenciniu požiūriu. kažkas, į ką neverta per daug reaguoti. kažkas, kam evoliucija mūsų (dar) neparengė. kažkas, ką vietinė ir globalinė politika, grįsta momentinėmis ar jau seniai išgyventomis ideologinėmis temomis, labiausiai linkusi ignoruoti, o gal net neigti. kažkas, kas nepaliaujamai – kolektyviniai mirtinai – auga dėl neįsivaizduojamo fosilijų kuro, arba, kitaip tariant, jo išgavėjų, pelningumo: pagrindinio pasaulinio atšilimo sukėlėjo. kažkas, kas mus dalija, nors turėtų vienyti, nes siekdami išsaugoti gyvūnų rūšis, paprasčiausiai negalime sau leisti nekreipti dėmesio.

Kažkas, kas vyksta čia ir dabar.

* * *

Mes su Matjažu nusprendėme šioje knygoje nevardyti skaičių ir faktų, neprognozuoti apokaliptinės ateities – vietoj to, norėjome pristatyti bendruomenes ir individus, kurie pagal galimybes sėkmingai kovoja su klimato krize. Bendruomenes ir individus, kurie nepasidavė bendram abejingumui, arogancijai, nežinojimui, geriausiu atveju, (užsienio) *gelbėtojo* laukimui. Bendruomenes ir individus, kurie aktyviai ir drąsiai žengė į pagrindinę žmonijos fronto liniją ir ėmė keisti savo gyvenimo būdą. Bendruomenes ir individus, kurie gali visiems mums – visai žmonijai – pasiūlyti žinias, energiją (tikraja šio žodžio prasme), patirtį ir, žinoma, technologijas, kurias pasitelkus, vietos, regionų ir pasaulio žmonės suvaldytų klimato kaitos pasekmes.

Nuo Tiloso, pirmosios energetiniu požiūriu nepriklausomos salos Viduržemio jūroje (saulė ir vėjas), iki geoterminės ir visiškai į ateitį susitelkusios Islandijos. Nuo visiškai inovatyvaus jūros bangų energijos plėtros Škotijos Orknio salose, kur panaudojant elektros energijos perteklių, išgaunamas žaliasis vandenilis, iki Austrijos miestelio Giusingo, kuris jau prieš dvidešimt penkerius metus pasuko energijos apsirūpinimo keliu (biomasė) ir patirdamas didelius pakilimus ir nuosmukius, tapo vienu pagrindinių atsinaujinančių energijos šaltinių

technologijų plėtros ir gamybos centrų. Nuo šveicarų įmonės „Climeworks“, kuri anglies dioksidą siurbia tiesiai iš oro ir dalinai jį leidžia po žeme Islandijoje, dalinai naudoja pramonėje (gėrimų ir šiltysvių gamyba) iki energija apsirūpinančių Skandinavijos kaimų. Nuo ilgo kelio, kurį iš Bolivijos druskos dykumų į Kinijos elektrinių automobilių gamyklas nukeliauja kiekvienas gramas ličio, iki elektrinio mobilumo revoliucijos Norvegijoje ir vandenilio alternatyvų. Nuo atliekų deginimo krosnių Osle, kur gaudomas degimo metu išsiskiriantis anglies dioksidas – jau netrukus valstybiniu lygiu planuojama pradėti jį sandėliuoti geologiniuose urvuose jūros dugne, kur kadaise buvo randama naftos ir gamtinių dujų – iki už viso to stovinčių žmonių, individų ir bendruomenių, bei daugybės kitų projektų, garsiai ir aiškiai šaukiančių, kad negalime, niekada negalime prarasti vilties, nepaisant baisių pandemijos pasekmių vietos, regiono ir pasaulio ekonomikai.

Tai – itin sunki užduotis.

Tai – bus itin sunki užduotis.

Bet jei nespėsime, ši užduotis mums bus paskutinė.

* * *

Tikrai sunku patikėti, kad – čia ir dabar – galime išvengti kataklizmo, ar bent jau jį sušvelninti ir, geriausiu atveju, sustabdyti neribotam laikui. Žmogus yra ir genocido, ekocido, karų, rasizmo, galios žaidimų, prievartos, godumo, fiktyvių identitetų rūšis. Ilgus du dešimtmečius teikęs pranešimus iš visų galimų krizių židinių, matęs žmonijos nusikaltimus ir įdėmiai žvelgęs į globalią politiką ir ekonomiką, pažinodamas žmonių temperamentą, supratau, kad mano tikėjimas galimybe kartu kovoti su klimato krize bei mūsų gyvenimo būdu remiasi kognityviniu disonansu. Kitaip tariant, kiekvieną dieną ieškau (profesinės) prasmės.

„Rašytojas skaitytojams nėra skolingas vilties. Vienintelis jo įsipareigojimas yra tiesa. Todėl noriu, kad tie, kurie į rankas paimsite šią knygą, žinotumėte, kad jos autorius yra angažuotas ir nenusivylęs. Priešingu atveju, rašymo jis nebūtų ėmėsis“, naujojoje knygoje „Klibėjimas“ („Falter“) rašė legendinis klimato aktyvistas ir rašytojas Bill McKibben.

Absoliučiai su juo sutinku.

Tad yra žmonių ir bendruomenių, kurie konkrečiai kovoja su cinizmu, turimomis baimėmis ir abejonėmis. Kaip sakoma, jie ieško sprendimų. Nepaisydami didelių paradimų, per teisėjo pratęsimą vis dar spardo kamuolį ir žaidžia „iš visų jėgų“.

Ir taip bus iki paskutinio teisėjo švilpuko. Ši knyga yra apie tokias žmones ir bendruomenes.

Viltis tikrai nemiršta paskutinė.

Tačiau.

Dėl pandemijos atrodė, kad pasaulis kelis mėnesius buvo sustojęs. Kitaip tariant, visos žinutės internete – net intymus bendravimas – buvo vienaip ar kitaip susijusios su virusu ir jo pasekmėmis valstybei, visuomenei, sveikatos apsaugos sistemai, ekonomikai, švietimui, sportui, kultūrai bei mums visiems. Tokio vienpusio žiūrėjimo ir riboto suvokimo po Antrojo pasaulinio karo gimusios kartos dar nebuvo patyrusios net labiausiai totalitarinėse šalyse. Tuo laiku klimato pokyčių pasekmės nuėjo į antrą planą. Netgi tapo egzotiškomis.

Viena tema. Apribotas judėjimas. Įstrigimas mentaliniame inceste. Intymus ir kolektyvinis nerimas. Ir, nepaisant to, arba kaip tik dėl to – baisiai sumišęs buvimo pasaulio širdyje jausmas: juk pandemija paveikė mus visus, tave ir mane. Ypač tave ir mane. Naujienų apie įvykius pasaulyje neturėjimas, visiškai autoritarinis naujų (senų) sienų atsiradimas ir stiprus žmogaus teisių trypimas „sveikatos naudai“ sunaikina (likusią) empatiją ir ardo žmogiškąsias vertybes.

Didelė pasaulio dalis kelis mėnesius apsiribojo butu, kompiuterio ir mobiliojo telefono ekranais. Lokaliame ir globaliame, intymiame ir kolektyviniame karantine problemos tik paaštrėjo. Iki pačių kraštutinių patys sau tapome naujienomis. Ir tai įvyko empatijos visiškai nepripažįstančiu epidemijos narcizmo laiku, realybės šou, asmenukių, o ne asmenybės laiku.

Lokalus ir globalus „koronitas“ dar ilgai išliks pagrindinė tema. Ir dėmesio bei skaidrumo centru. Krizės židiniai, karai, klimato kaitos padariniai, gamtos katastrofos, ekonominiai skilimai ir geostrateginiai drebėjimai, kurie jau garsiai beldžiasi į mūsų duris, turės tenkintis antrinės temos vieta. *Reklaminė antraštė*. Nuo tos minties mane krečia drebulys.

Ši knyga – tai šaukimas atkreipti dėmesį. Tą gali(u) padaryti. Tą turi(u) padaryti.

